
A Well-known and Distinguished History with a False Name

Sayed Abbas sayed Honseini; PhD Candidate of Persian Language and Literature, Shahid Bahonar University, Kerman, Iran*

Ahmad Amiri Khorasani; Professor of Persian Language and Literature, Shahid Bahonar University, Kerman, Iran

Enayat Allah Sharifpour; Associate Professor of Persian Language and Literature, Shahid Bahonar University, Kerman, Iran

---

1. Introduction

In the history of book writing, sometimes different works can be seen which are written anonymously, or they are the works that are attributed to two or three authors. As well, we can come across some books that have become known by one title and the other name is considered as "Lost Work". However, the name of the book discussed here which is known as the History of Wassaf, "Tajrobatol-Amsar and Tazjiyatol-A'sar", was changed into Tajzayatol-Amsar and Tazjiyatol-A'sar due to the negligence of a content writer, and later it became known by this name in all his contemporary books. Despite the fact that the original name is mentioned correctly in all manuscripts, the false name has been used regardless of the original transcripts, though the original and correct name is mentioned in the other historical books. The esteemed corrector has presented the correct title in the footnote and the false name has been shown in the text for fulfilling the deductive editing.

2. Methodology

This study has been done using a descriptive-analytical method, library researches and reviewing the manuscripts of Wassaf History in the Library of Majlis [The Parliament of Iran], University of Tehran, etc. and other historical books in which the Arabic name of Wassaf

---

* Corresponding author.

E-mail: hoseini42@yahoo.com.

Date received: 25/12/2019

DOI: 10.22103/jll.2020.15163.2739

Date accepted: 23/04/2020

History is mentioned. The images of the pages including the correct name of the book derived from the copies with a good handwriting are given at the end of this article. This research tries to answer the following questions:

A: What is the original and Arabic name of the book known as the History of Wassaf?

B: When, and by whom, did this mistake occur?

3. Discussion

One of the most important tasks of a researcher, and one of his primary and undeniable responsibilities, is to evaluate the documents that will be used as a source or examine a work in terms of correction, confirmation, verification, and note addition. Accomplishing the purposes of this study is significant due to the related points such as the accuracy of the manuscript, its attribution to the author, the correct name of the author and his work and so forth. On the other hand, removing the ambiguous points and correcting the mistakes of the predecessors' books, especially those reference books that have been used and are widely cited, is one of the aims of the scientific researches. The more important a book is and the more citations it makes, the more necessary and important this review will be. Wassaf History, which is one of the most authoritative and first-hand books in the history of the Ilkhans of Iran and a treasure of valuable news, has a special place in Persian literature due to its technical prose and the effectiveness of words. This book one of the textbooks for doctoral course in Persian literature. These points indicate the necessity and importance of this study.

Based on the in the preface of Wassaf History, it was discovered that the Arabic name of this literary work in the Bombay edition is different from what is written in the autobiographies, and books of the history of literature. For this reason, the scholar searched among the abundant manuscripts to find the correct name of this work and it was found that the Arabic name of Wassaf History had been incorrectly included in the autobiographies and books of the history of literature, and in this regard, the available manuscripts do not confirm the titles such as Tajzayatol-Amsar and Tazjiyatol-A'sar. These kinds of changes have not been rare in the works of Persian and Arabic literature in the Islamic and humanities sciences.

Sometimes, various texts can be found whose author's name is not known, or attributed to two or three authors. Some books have two names. One of them is famous and the other name of the book is considered a lost work. Additionally, it must be noted that there have been many works attributed to the authors, but after finding the new editions, the original author was found.

The original name of this book is Tajrobatol-Amsar and Tazjiyatol-A'sar which was mistakenly changed to into Tajzayatol-Amsar and Tazjiyatol-A'sar in book "Kashf al-Zunun ean asamy al kutub vaalfunwn". The author of this historical work is Abdullahe Ibn Fadlullah Ibn Abi Naeem Ibn Roozbeh Shirazi [Farhad Mirza, 1988, p.: 209] known by his nickname as Sharafaldin and Wassaf al-Hadrat known as Sharaf who was born in Shiraz in 1265. He was a genius man, and writer and a poet, and worked as a state employee in Shiraz. Gradually, he became as one of the important characters of Khajeh Sadr al-Din Ahmad Khaledi Zanjani, the deputy of Taghajar as the ruler of Fars. Because of the drought occurred in Fars, Wassaf's father, Izz al-Din Fadlullah, died on Thursday, 10 October, 1298 A.H. (Wassaf, 1959, volume: 3, p.: 361). Wassaf was one of the tax collectors of Fars within two periods; during his youth age, and at the age of fifty-five, means 1318 (Wassaf, 1959, volume: 5, p.: 633). His historical book is one of the most important historical books, especially the history of the Ilkhani era, and is considered as one of the most authoritative works cited and references for doing the researchers.

His the writer and history have been discussed from different points of view in various, autobiographies, history of literature, historical studies and technical prose, as well, many articles have been written in the field of its comparison and appraisal, translation and description. most of which are about its historical debates and a few of them have dealt with its literary devices. Mustafa ibn Abdullah Kaateb Chalapi of Constantinople known as Haji Khalifa or Hajj Khalifa has presented the following points on Wassaf History in his valuable book "Discovering Suspicions from of the Names of Books and Arts" [its Arabic name: "Kashf al-Zunun ean asamy-alkotob va alfunwn"]:

The Arabic Text of Kashf al-Zunun-e Anel Asamiol Kotob val Fonun

"تاريخ الوصاف: فارسي. مُجلد. لخواجه عبدالله بن فضل الله، الشهير: بوصاف الحضرة. رُتّب على خمس مجلدات و سماه: «تجزية الأمصار، و تجزية الأعصار» و فرغ من تليفه في شعبان سنة إحدى عشرة و سبعمائة. و هو في الفارسي: نظير «تاريخ العتبي» في العربي. سلك فيه: مسلك أبيه في (المعجم). فذكر: جنكيز و أولاده إلى غازان خان، و لم يقصد فيه بيان التاريخ فقط، بل أراد إظهار مهارته في الإنشاء، و إيراد لطائف النظم و النثر، كما أشار إليه في أوائل المجلد الثاني." (حاجي خليفة، بي تا: ج ١/٣٥٢)

And this is apparently the first source in which the unknown name of Wassaf History has been forged. This mistake has been made in attributing the book "Al-Mu'ajm" to the father of Wassaf, and in the beginning and the end of the book (from Holako to Abu Saeed) and also in the date of the end of the book; this means that in a five-line paragraph, four basic mistakes have been made. This negligence has been repeated in the other books.

This negligence is also repeated in the German translation of Joseph von Hammer. Because he became acquainted with this book in Istanbul: "Hammer's acquaintance with this work was probably made during his stay in Istanbul and through his contact with Ottoman colleagues who learned Wassaf History for preparing themselves for the Persian language and literature exam (Feiffer, 2007, p.: 302) and provided a copy of the Ottoman Turkish list and the Ottoman Turkish description by Nazmizadeh and Naeeli, respectively. In 1854, with the help of Nazemzadeh vocabulary and description of nails, Hammer published the German translation of the first of five volumes of the History of Wassaf (Feiffer, 2007, p.: 302).

Hammer, despite having an exquisite copy of this book in his hand, made a mistake due to the generality of this name in the Ottoman Empire. This mistake has also caused problems within the translation of its title, as each translator has rendered it differently: In fact, the complexity and ambiguity of the Wassaf language begins with the name of its book, as any attempt to translate it leads to different results (Feiffer, 2007, p.: 308).

The use of this fake name by the authors such as Edward Brown and Jan Ripka is that the source of these two is Hammer and its German translation. Rieu, who summarized the other four volumes of the History of Wassaf and published it along with the first volume of Hammer's translation, also did not correct this mistake.

4. Conclusion

- According to the following arguments, the first name of the History of Wassaf is "Tajrobatol-Amsar and Tazjiyatol-A'sar" and nothing else.
- All manuscripts available in Iran are in the libraries of Iran Parliament, Tehran University of, Malek Museum and Astan-e-Quds-e-Razavi.
- In accordance with the Mumbai lithograph, which is the product of a confrontation among several versions according to Master Homaei, the first name of Wassaf History is Tajrobatol-Amsar which is observable on page 10, line 22 in the preface of the first volume and on page 668, line 21 in the supplementary culture section at the end of the book.
- In other books, wherever the Arabic name of Wassaf History is used, has been is the same name mentioned in the manuscripts of Iran and India. the two documented copies of Riyadh al-Jannah and the twelve copies cited in Doreye Nadereh are the true proofs of this claim.
- According to Pfeiffer's article, Hummer had at least two manuscripts of the history of Wassaf. And in a footnote, the German translation of history of Wassaf mentions the difference between the Arabic name of history of Wasaf.

Keywords: Wassafol Hazarat, Wassaf History, Discovery of Suspicion, Tazjiyatol (Tajrobatol) Amsar.

References [in Persian]:

- Ayeti, Abdul Mohammad (2004). *Fluent rewriting and summary of the Vassaf history book*. Third. Tehran: Institute of Humanities Publications
- Astarabadi, Mirza Mahdy. (1987). *Rare large pearl*. Correction by Jafar Shahidi. Second. Tehran: Scientific and Cultural Publications
- Bahar, Mohammad Taqi (1976). *Stylistics*. Fourth. Tehran: Amirkabir.
- Brown, Edward. (1996). *History of Iranian literature*. Translated by Bahram Meqdadi. Second . Tehran: Morvarid Publications
- ETHÉ, CARL HERMANN. (1972) *History of Persian Literature*. Translated by Reza zadeh Shafaq. First. Tehran: Translation and Publishing of Books

- Eqbal, Ashtiani, Abbas. History of the Mongols from Genghis attack to the formation of the Timurid government. Eighth. Tehran: Amir Kabir.
- Farhad Mirza, Motamed Al-Dawlah (1988). *Zanbil*.(anthology) Correction of Ramezani, Mohammad. First. Tehran: kolāle khaavar. Publications
- Fani Zenozi, Mohammad Hassan Ibn Abdul Rasool. (1991) *Riyadh Al-Jannah*. (Gardens of Paradise). Qom: Ayatollah Marashi Najafi Public Library.
- Heydarian, Mohammad (2008). Article translator "A turgid history of the Mongol empire in Persia". *Aayina-yi mirath (Mirror of Heritage)* - No.39. pp299-319
- Joveini, Atta Malek bin Mohammad. (2006). *History of Jahangishai Joveini*. Correction by Mohammad Qazvini. Fourth Tehran: Book World. Publications
- Mashhar, Khan Baba (1961). *Authors of Persian and Arabic printed books from the beginning of publication until now*. First. Tehran: Author.
- Mashhar, Khan Baba (1971). *List of Persian printed books*. First. Tehran: Author.
- Modbbari, Mahmoud. (1997) *Dictionary of technical and artificial prose*. First. Kerman: Cultural services Publications
- Mortazavi, Manouchehr. (1962) *Research on the Mongol Ilkhans*. First. Tabriz: Shafaq Publishing
- Ripka, Ian, Klima, Otakar. (2002) *History of Iranian literature from antiquity to Qajar*. Translated by Isa Shahabi. First. Tehran: Scientific and Cultural Publishing Company.
- Shamisa, Sirus. (2011). *Stylistics of prose*. First. Tehran: Mitra Publishing.
- Safa, Zabihullah. (1974). *Ganjineh Sokhan*. II. Tehran: Tehran University Press.
- Vaṣṣāf (wassaaf) Abdullah bin Fadlallah. *Vaṣṣāf's History* or *Tajziyat al-amṣār va tazjiyat al-a'ṣār* (1959). Corrected by Mohammad Mehdi Isfahani. First. Tehran: Ibn Sina Publications.

References [in Arabic]:

- Azzawi, Abbas's lawyer (2005). *Encyclopedia of Iraq history between two occupancy*. First. Baghdad: Ministry of Knowledge.
- Azzawi, Abbas's lawyer (1951). *Introducing historians during the Mughal and Turkmen era*. First. Baghdad: Ministry of Knowledge.

Haji Khalifa, Mustafa. (2009). *Discovering suspicions (suspects revealed) about the names of books and arts*. First. Beirut Dar al ihya' alturath alarabi Publications.

References [in English]:

Pfeiffer, Judith. (2007). 'A turgid history of the Mongol empire in Persia': epistemological reflections concerning a critical edition of Vaṣṣāf's Tajziyat al-amṣār a tazjiyat al-a'ṣār." In Theoretical approaches to the transmission and edition of Oriental manuscripts, edited by Judith Pfeiffer and Manfred Kropp, 107-129. Beirut: Ergon.

نشریه نثر پژوهی ادب فارسی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه شهید باهنر کرمان
سال ۲۳، دوره جدید، شماره ۴۷، بهار و تابستان ۱۳۹۹

تاریخی مشهور با نامی مجعول (علمی - پژوهشی) *

سیدعباس سیدحسینی^۱، دکتر احمد امیری خراسانی^۲، دکتر عنایت‌الله شریف‌پور^۳

چکیده

در تاریخ نگارش کتاب گاه به آثاری برخورد می‌کنیم که نام نویسنده آن مشخص نیست، یا تألیفاتی که به دو یا سه نفر منسوب شده‌اند. از همین دست است کتبی که به یک نام شهره شده‌اند و نام دیگرشان، اثری گم‌شده تلقی شده‌است. اما کتاب مورد بحث این مقاله، - تجربه الامصار و تزجیه الاعصار - مشهور به تاریخ و صاف بر اثر تسامح یک فهرست نویس، نامش به تجزیه الامصار و تزجیه الاعصار تغییر کرده و پس از وی در تمامی کتاب‌های معاصرش به این نام جعلی شناخته شده و علی‌رغم این که در تمامی نسخ خطی این تاریخ، نام اصلی صحیح ذکر شده، بدون توجه به متن نسخ از نام جعلی استفاده شده‌است. حتی اگر این اسم در سایر کتاب‌های تاریخی با نام اصلی آمده است؛ مصحح محترم، عنوان درست را در پانویشت و نام مجازی را از باب تصحیح قیاسی، در متن آورده‌است!

این مقاله بر آن است که نشان دهد، نام حقیقی و عربی تاریخ و صاف تجربه الامصار و تزجیه الاعصار می‌باشد.

تاریخ پذیرش نهایی مقاله : ۱۳۹۹/۰۲/۰۴

تاریخ ارسال مقاله : ۱۳۹۸/۱۰/۰۴

۱- دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان. (نویسنده مسئول)

Email: hoseini42@yahoo.com.

۲- استاد بخش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان.

۳- دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان.

DOI: 10.22103/jll.2020.15163.2739

واژه‌های کلیدی: وِصَاف الحَضْرَة، تاریخ وِصَاف، کَشْف الظُّنُون، تجزیة (تجربة) الامصار.

۱- مقدمه

در کتابت آثار فارسی و عربی در علوم اسلامی و انسانی گاه به کتبی برخورد می‌کنیم که نام نویسنده آن مشخص نیست، یا تألیفاتی که به دو یا سه نفر منسوب شده‌اند. بعضی از کتب دارای دو نام، به نامی معروف شده و نام دیگر آن جزو کتب مفقود تلقی شده‌است. کم نبوده‌اند تألیفاتی که به نویسنده‌ای منسوب شده‌اند، ولی پس از دسترسی به نسخه‌ای جدید، مؤلف اصلی شناخته شده‌است.

کتاب مورد بحث این مقاله از جمله آثاری است که به دلیل تسامح در ضبط نام اولش توسط حاجی خلیفه - فهرست نویس ترک تبار - نویسنده کتاب کَشْف الظُّنُون عن اسامی کتب و الفنون نامش تغییر یافته و این عنوان جعلی، در کلیه کتب معاصر حاجی خلیفه و پس از آن استفاده شده‌است.

نام کتاب تجربة الامصار و تجزیة الاعصار است که در کشف الظنون به تجزیة الامصار و تجزیة الاعصار تغییر نام یافته‌است، نویسنده این تاریخ عبد الله بن فضل الله بن ابی نعیم بن روزبه شیرازی (فرهاد میرزا، ۱۳۶۷: ۲۰۹) ملقب به شرف الدین و وِصَاف الحَضْرَة متخلص به شرف است که در حدود سال ۶۶۳ هجری در شیراز تولد یافته است. او که مردی فاضل و ادیب و شاعر بوده در شیراز به کار دیوانی اشتغال داشته و به تدریج از خواصّ خواجه صدرالدین احمد خالدی زنجانی نایب امیر طغاجار حاکم فارس گردیده است. وِصَاف الحَضْرَة در حق این خواجه که بعدها به وزارت گیخاتو خان رسیده اشعار و مدایح بسیاری دارد (اقبال، ۱۳۸۴: ۴۸۷). پدر وِصَاف یعنی عز الدین فضل الله در پنجشنبه ۲۲ ذی القعدة سال ۶۹۸ در قحطی فارس فوت کرده‌است (وِصَاف، ۱۳۳۸: ج ۱ / ۳۶۱). وِصَاف در اوان جوانی و بار دیگر در پنجاه و پنج سالگی یعنی سال ۷۱۸ ه. ق از مأمورین تحصیل مال فارس بوده‌است (وِصَاف، ۱۳۳۸ ج ۵: ۶۳۳). کتاب تاریخ وی یکی از مهم‌ترین کتب تاریخی، خصوصاً تاریخ عصر ایلخانی و از جمله مآخذ و منابع معتبر برای آثار پس از خود است.

۱-۱- بیان مسئله

از جمله مسائل قابل توجه یک پژوهشگر بلکه از وظایف اولیه و غیر قابل انکار وی ارزیابی اسناد و مدارکی است که به عنوان مأخذ و منبع استفاده می‌کند و یا اثری را از باب تصحیح و تقریظ و تعلیق مورد بررسی قرار می‌دهد؛ این بررسی هم از جهت صحت نسخه و انتساب آن به مؤلف، هم دقت در یافتن نام درست نویسنده و اثرش و دهها مورد دیگر است. در حین مطالعه مکرر دیباچه کتاب *تاریخ و صاف مشخص* گردید که نام عربی *تاریخ و صاف* در نسخه چاپ بمبئی با آنچه در تذکره‌ها و کتاب‌های تاریخ ادبیات نوشته شده است، تفاوت دارد برای یافتن نام درست به سراغ نسخه‌های خطی نسبتاً فراوان آن که کتابخانه‌های متعدد به طریق دیجیتال و غیر آن بود، مراجعه شد و مشخص گردید که نام عربی *تاریخ و صاف* در تذکره‌ها و کتاب‌های تاریخ ادبیات اشتباه وارد شده و در این خصوص هیچ نسخه خطی نام *مجعول تجزیه الامصار و تزجیه الاعصار* را تایید نمی‌کند.

۱-۲- پیشینه تحقیق

در باره *وصاف و تاریخ* وی در کتب تذکره و تاریخ ادبیات و کتب تاریخی و نشر فنی بحث‌های فراوانی از دیدگاه‌های متفاوت طرح شده و مقالات زیادی در زمینه مقایسه و مطابقت، ترجمه و شرح آن نوشته شده است که بیشتر آن در باره بحث‌های تاریخی است و معدودی نیز به آرایه‌های ادبی آن پرداخته‌اند که ذکر آن از حوصله این مقاله، خارج است ولی در زمینه نام عربی آن و جعلی بودنش مطلبی منتشر نشده است.

۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق

رفع ابهام و تصحیح اشتباهات کتب پیشینان، خصوصاً آن دسته از کتب مرجعی که مورد استناد فراوان واقع شده و می‌شوند، از جمله کارها و پژوهش‌های علمی است. هرچه میزان اهمیت یک کتاب بیشتر و محل استناد افزون‌تری باشد این بررسی، ضرورت و اهمیت والاتری می‌یابد. کتاب *تاریخ و صاف* که هم از کتب معتبر و دست

اول در تاریخ ایلخانان ایران و گنجی از نفایس اخبار بسیار مفید است و هم به جهت نشر فنی آن و استحکام لفظ و صحت استعمال لغات و کلمات، جایگاه ویژه‌ای در ادب پارسی دارد و از متون درسی دوره دکتری رشته ادبیات پارسی است، ضرورت و اهمیت، این بررسی را مسجل می‌سازد.

۲- بحث

۲-۱ تاریخ مشهور با نامی مجعول

مصطفی بن عبد الله کاتب چلبی قسطنطینی معروف به حاجی خلیفه یا حاج خلیفه، در کتاب ارزشمند خود *کشف الظنون عن أسامی الکتب و الفنون* در ذیل تاریخ و صّاف آورده است:

«تاریخ الوصّاف: فارسی. مُجلّد. لخواجه عبدالله بن فضل الله، الشّهر: بوصّاف الحضرة. رُتّب علی خمس مجلّدات و سماه: «تجزیة الأمصار، و تجزیة الأعصار» و فرغ من تلفیقه فی شعبان سنة إحدى عشرة و سبعمائة. و هو فی الفارسی: نظیر «تاریخ العتبی» فی العربی. سلک فیهِ: مسلک اَبیه فی (المعجم). فذکر: جنکیز و أولاده إلى غازان خان، و لم یقصد فیهِ بیان التّاریخ فقط، بل أراد إظهار مهارته فی الإنشاء، و إیراد لطائف النّظم و النّثر، کما أشار إلیهِ فی أوائل المجلّد الثّانی. و هذه خلاصة عبارته: «معلوم باشد که غرض از تسوید این بیاض، مجرد تَقیید اخبار و آثار نیست و الا خلاصه آنچه این اوراق به ذکر آن استغراق یافت، در موجزترین عبارتی بی شواهد و أمثال محرّر شدی، اما نظر بر آن است که این کتاب مجموعه صنایع علوم و فهرست بدائع فضائل باشد و اخبار و احوال که موضوع علم تاریخ است، در مضامین آن بالعرض معلوم گردد.» «انتهی» (حاجی خلیفه، بی تا: ج ۱ / ۳۰۹). و در ذیل تجزیة الامصار نیز آورده است: «تجزیة الأمصار و تجزیة الأعصار و هو اسم: «تاریخ الوصّاف». الذی سبق تفصیله فی التّاریخ فلا حاجة إلى الإعادة» (حاجی خلیفه، بی تا: ج ۱ / ۳۵۲).

و این ظاهراً اولین مأخذی است که نام غیر مشهور کتاب تاریخ و صّاف در آن جعل شده است. این اشتباه در نسبت کتاب المعجم به پدر و صّاف، و در شروع و خاتمه کتاب (از

هلاکو تا ابوسعید) و در تاریخ خاتمه کتاب نیز رخ داده است، یعنی در یک عبارت پنج خطی چهار اشتباه اساسی صورت گرفته است، پس از وی، این تسامح در سایر کتب تکرار شده است.

اشتباه وی به ترجمه آلمانی هامر (Joseph von Hammer) نیز راه یافت. زیرا او در استانبول با این کتاب آشنا شده است: آشنایی هامر با این اثر، احتمالاً ضمن اقامتش در استانبول و از راه تماس با همکاران عثمانی اش صورت گرفته بود، یعنی کسانی که تاریخ و صاف را برای آمادگی شرکت در امتحان زبان و ادبیات فارسی کاملاً فرامی گرفتند (فیر، ۱۳۸۶: ۳۰۲) به همراه آن نسخه‌ای از فهرست ترکی عثمانی از نظمی زاده و نسخه‌ای از شرح ترکی عثمانی از نائلی نیز فراهم آورد. هامر با کمک فهرست لغت نظمی زاده و شرح و صاف نائلی، اولین جلد از پنج جلد اثر و صاف را در سال ۱۸۵۴م. به آلمانی ترجمه و چاپ کرد (فیر، ۱۳۸۶: ۳۰۲). هامر، علی‌رغم این که نسخه‌ای نفیس از این کتاب در دست داشته است یا به دلیل عام بودن این نام در حکومت عثمانی در اشتباه دیداری افتاده است و یا نسخه نفیسی که در دست داشته پس از اشتهار این نام جعلی، استنساخ و یا بازنگری شده است. این اشتباه سبب شده است که ترجمه نام این کتاب نیز دچار اشکال شود آن طور که هریک به گونه‌ای آن را ترجمه کرده‌اند: «در واقع، پیچیدگی و ابهام زبان و صاف با همان عنوان اثرش آغاز می‌گردد، که تقریباً هر تلاشی در ترجمه آن به نتیجه‌ای متفاوت می‌انجامد، از آن جمله:

Untertheilung der Regionen und Ausgleichung der Aeonen
Sanfte Antreibung der Regionen und linde Betreibung der Aeonen"
The Events of Ages and Fates of Cities" (Ouseley)1846,23o)
Division des contrées et transition des siècles" (Dorn 1852,250)
Die Einzelvorführung der länderbezirke und die Vorüberführung der Jahrhunderte)"(Flügel 1865, vol. 2, 181, no.959)
Crawford Procession of cities

"die Analyse der Länderbezirke und die Vorführung der Zeitläufte"
"Division of the towns and propulsion of the centuries"
Allotment of Lands and Propulsion of Ages" Browne 1920, 67
"The Division of Lands and the Passing of the Ages"
The Partition of Places and the Pushing Forward of the Epochs of time . (فیر، ۱۳۸۶: ۳۰۶)

استفاده نویسنده گانی مانند ادوارد براون و یان ریپکا از این نام جعلی، به این دلیل است که مأخذ هر دوی آنها، هامر و ترجمه آلمانی آن است. ریو (Rieu) که چهار جلد دیگر تاریخ و صاف را خلاصه کرده و به همراه جلد اول ترجمه هامر به چاپ سپرده است، نیز این اشتباه را اصلاح نکرده است.

وقتی یک فهرست نویس، کتابی می نویسد که هدف آن رفع ابهام و شک از نام کتاب ها و علوم است (کشف الظنون عن اسامی الکتب والفنون) و با تسامح، نام درستی را اشتباه ضبط می کند و مستشرقان و ایران شناسانی چون هامر، ریو، براون، یان ریپکا و هرمان اته نیز این اشتباه را تکرار می کنند، دیگر برای بزرگان و مشاهیر و ادیبان ایرانی، هندی و عراقی فارسی زبان معاصر، شکی باقی نمی گذارد که اسم عربی تاریخ و صاف همانا تجزیة الامصار و تجزیة الاعصار است، به گونه ای که عنوان اصلی و درست کتاب یعنی تجزیة الامصار و تجزیة الأعصار اگر در سایر کتاب های تاریخی و ادبی آورده شده است، مصحح فرهیخته، نام درست را در پاورقی و نام جعلی را در متن به عنوان تصحیح قیاسی آورده است. به عنوان نمونه:

مصحح محترم کتاب ریاض الجنة در قسمت متن کتاب آورده است: صاحب تاریخ تجزیة الامصار، معروف به تاریخ و صاف ... (فانی زنوزی، ۱۳۷۰، ج ۵: ۲۴۳) و در پاورقی یک آورده است: «در م و ت: «تجزیة الامصار» یعنی در همان دو نسخه ای که در دسترس وی بوده است و اساس کار قرار داده است، در صفحه بعد، (۲۴۴) به ذکر عبارت استرآبادی در کتاب دُرّة نادره در تمجید تاریخ و صاف می پردازد و همان اشتباه صفحه قبلی را تکرار می کند. و باز در پاورقی می آورد که در م و ت: «تجزیة الامصار» یعنی نام جعلی،

«تجزیه الامصار» را در متن و عنوان درست «تجربة الامصار» را که در هر دو نسخه خطی بوده است به پاورقی برده است.

همین مورد از سوی استاد گرانقدر و علامه، دکتر شهیدی نیز، در تصحیح درّه نادره رخ داده است، ایشان در مقدمه کتاب درّه نادره صفحه ۳۶ در باب سختی تصحیح کتاب نوشته اند: «در دوازده نسخه‌ای که به طور متناوب و مداوم به آنها رجوع شده است اغلاط فراوانی وجود دارد»، و در متن کتاب در دیباچه درّه نادره آمده است: «جامه براعت بر قدود قدد سخن در پوشید، و به تنمیق تاریخ «تجزیه الامصار ...» و آقای شهیدی در حاشیه شماره دو مرقوم داشته اند: «تجربة الامصار، در تمام نسخ» (استرآبادی: ج ۱/ ۲۰) یعنی در همه دوازده نسخه‌ای که مورد استفاده مداوم و متناوب ایشان بوده است، نام کتاب تجرّبه الامصار بوده ولی ایشان نیز با عنایت به شهرت نام جعلی تجرّبه الامصار آن را در متن و عنوان درست «تجربة الامصار» را در پاورقی ذکر کرده اند.

هرمان اته در تاریخ ادبیات خود (اته، ۱۳۵۱: ۲۸۷)، ادوارد بروان در تاریخ ادبیاتش (بروان ج ۳ ص ۹۲-۱۳۱)، محمد تقی بهار در سبک شناسی (بهار ۲۵۳۶: ج ۳/ ۱۰۰)، صفا در تاریخ ادبیات ایران جلد سوم بخش دوم (صفا، ۱۳۶۶: ۱۲۶۱) و هم ایشان در گنجینه سخن جلد چهارم (صفا، ۱۳۵۳: ج ۴/ ۲۳۹) و شمیسا در سبک شناسی نشر (شمیسا، ۱۳۹۰: ۲۸۱)، یان ریپکا در تاریخ ادبیات خود (ریپکا، ۱۳۸۱: ۴۴۱)، عبدالحسین زرّین کوب در تاریخ ایران بعد از اسلام (زرّین کوب، ۱۳۶۳: ۴۸)، مدبری، محمود در مقدمه فرهنگ نشرهای فنی و مصنوع (مدبری، ۱۳۷۶: چهارده)، عون الهی، سید آقا در تاریخ پانصد ساله تبریز از آغاز دوره مغولان تا پایان دوره صفویان (عون الهی، ۱۳۸۷: ۱۶)، حسن، حسن ابراهیم در تاریخ الاسلام (حسن، ۱۹۶۵: ج ۴/ ۵۶۸)، جعفریان، رسول در تاریخ تشیع در ایران از آغاز تا طلوع دولت صفوی (جعفریان، ۱۳۸۷: ۷۰۱) و هم ایشان در میراث اسلامی ایران (جعفریان، ۱۳۷۳: ج ۱: ۵۵۱)، استاد علامه محمد قزوینی در مقدمه تاریخ جهانگشای جوینی (جوینی، ۱۳۸۵: ۱۶) به نقل از فهرست نسخ فارسیه موزه بریتانیه تألیف ریو ص ۱۶۷-۱۶۳، عبدالمحمد آیتی در تحریر تاریخ و صاف (آیتی، ۱۳۸۱: او ۱۰)، عباس اقبال در تاریخ مغول (اقبال، ۱۳۸۴: ۴۸۷)، شیخ آقابزرگ تهرانی در هدیه العارفین، اسماء

المؤلفین و آثار المصنّفین (آقابزرگ، ۱۹۵۱، ج ۱: ۴۶۴) و هم ایشان در مصنّفات شیعه (آقابزرگ، ۱۳۷۲، ج ۱: ۵۳۴) و همو در طبقات اعلام الشّیعه ۱۷ جلدی (آقابزرگ، ۱۴۳۰، ج ۴: ۱۳۲) و در الدّریعة الی تصانیف الشّیعة (آقابزرگ، ۱۴۳۰، ج ۳: ۲۴۳ و ۲۸۷)، منوچهر مرتضوی در تحقیق در باره دوره ایلخانان ایران (مرتضوی، ۱۳۴۱: ۱۳۸)، صالح ابراهیم و دیگران در مقدمه کتاب مسالک الأبصار فی ممالک الأمصار (ابن فضل الله، ۲۰۰۳، ج ۳: ۱۵)، شریف زاده و دیگران در مقدمه ظفرنامه حمدالله مستوفی (مستوفی، ۱۳۸۰: ۴)، صدرایی خویی و دیگران در میراث مشترک ایران و هند (صدرایی خویی و دیگران، ج ۴/ ۴۰۸)، روضاتی در تکملة الدّریعة الی تصانیف الشّیعة (روضاتی، ۱۳۹۰، ج ۱: ۱۷۰)، خان بابا مشار در فهرست کتاب های چاپی فارسی (مشار، ۱۳۵۰، ج ۱: ۱۱۸۵) و همو در مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی از آغاز چاپ تا کنون (مشار، ۱۳۴۰، ج ۳: ۹۸۲)، شرف الدّین، عبدالله در مع موسوعات رجال الشّیعة چاپ لندن (شرف الدّین، ۱۹۹۱، ج ۱: ۶۰۶) به این نام جعلی استناد کرده اند.

البته این گونه نیست که تمام کتب از نام جعلی استفاده کرده باشند. روضاتی در تکملة الدّریعة، دو بار از تاریخ و صاف نام برده است، یک بار نام جعلی -تجزیه الامصار- (روضاتی، ۱۳۹۰، ج ۱: ۱۷۰) و یک بار نام درست را -تجربة الامصار- آورده است (روضاتی، ۱۳۹۰، ج ۲: ۹۵۱) البته اگر اشتباه چاپی نباشد؛ چون نویسنده فاضل آن متعرض این نکته نشده اند که ضبط آقابزرگ تهرانی و ایشان متفاوت است. امین در اعیان الشّیعة نیز نام درست را به کار برده است (امین، ۱۴۰۳، ج ۴۳: ۴۰۸).

استاد علامه، مجتبی مینوی در مقدمه کلّیه و دمنه، ضمن ذکر نزدیک به چهل نام از کتاب های نثر که تأثیر نصرالله منشی در آنها نمایان است، از کتاب تاریخ و صاف تحت عنوان «ترجیة الاعصار» اسم برده اند و از ذکر نام کامل آن خودداری کرده اند (منشی، ۱۳۶۱: یب) که شاید در پاره اول نام کتاب مذکور دچار شک شده باشند.

دکتر عباس العزاوی، مورخ نام آشنای عراقی، در اثر خود (موسوعة تاریخ العراق بین احتلالین . ج ۱) در مقدمه فرهنگ خود آن جا که از منابع و مآخذ نام می برد، به تاریخ و صاف اشاره کرده و می نویسد «تاریخ الوصاف و هو المسمی بتجربة الأمصار و تجزیة

الأعصار) و جاء فی كشف الظنون عنه أنه تجزیه الأمصار...» (عزاوی، ۱۴۲۵، ج ۱: ۱۶) یعنی به نام اصلی اشاره کرده و نام مذکور در كشف الظنون را مغایر با نسخه بدخط خود نمایانده، اما بر یافته خود اصرار نورزیده است و در جاهای دیگر همین کتاب از همان نام جعلی استفاده کرده است (عزاوی، ۱۴۲۵، ج ۱: ۱ و ۶۹۹ و ۴۷۶) و در کتاب دیگرش *التعریف بالمؤرخین فی عهد المغول و التترکمان* نیز عین همین جمله را آورده است (عزاوی، ۱۹۵۱: ۶۷)، ولی در مقالات خود از همان نام جعلی استفاده کرده است (عزاوی، ۱۹۳۰: ۳۴۷).

فرهاد میرزا در حاشیه صفحه ۱۰ از نسخه چاپ سنگی در برابر خط حاوی نام کتاب، نوشته است «نام کتاب و آغاز داستان ۶۵۵ به تجزیه» این به آن معنی است که وی به هر دو نام آگاهی داشته اما کدام را ترجیح داده است، مشخص نیست. نسخه مذکور در کتابخانه مجلس شورای اسلامی با شناسگر رکورد: ۴۹۲۳۷۱ موجود می باشد.

وصاف از نام اول و عربی کتابش در پنج جلد تاریخش فقط یک بار استفاده کرده، آن هم در آخرین خط دیباچه جلد اول و پس از آن بلافاصله به تاریخ پرداخته و از مرگ منکوقان سخن رانده است: «به استظهار عفو و اغماض اهل فضل که ساحت معالیشان از تطرق حوادث مصون باد و نصاب افضال از تطرف زوال محروس، شروع رفت و آن به «تجربة الامصار و تجزیة الاعصار» موسوم گردانید» (وصاف، ۱۳۳۸، ج ۱: ۱۰) و در بقیه موارد آنجا که لازم آمده است نامی از کتابش ببرد از آن تحت عنوان «این تاریخ، یا تاریخ و صاف و یا تاریخ و صاف الحضرة» نام برده است: «یعنی هر چند **تاریخ و صاف** که صفت براعت آن را عطارد به قلم زرین شهاب و حل دوده زحل از دوات سیمین ماه بر لوح لاجوردی گردون تحریر کرده و کتاب جهانگشای را ذیلی مذیل است» (وصاف، ۱۳۳۸: ۵۵۸) و یا (وصاف، ۱۳۳۸، ج ۴/۵) و همچنین (وصاف، ۱۳۳۸، ج ۵/۶۰۸). هر چند این انتخاب نام که هم ساده تر و هم حاوی نام نویسنده است کم کم باعث فراموشی نام بلند و عربی تاریخ و صاف شد، اما این بدان معنی نیست که نسخه نویسان و صاف نیز در آخرین خط، از دیباچه جلد اول از ذکر درست آن خودداری کنند، بلکه در تمامی نسخ موجود در ایران (حدود ۲۶ نسخه خطی) که تصاویری از خوش خط ترینشان در پیوستها آمده و به استناد نسخه چاپ سنگی بمبئی که نتیجه مقابله چندین نسخه خطی موجود در هند و ایران

است، مشخص می‌شود که نام عربی تاریخ و صَاف همانا «تجربة الامصار و تزجیة الاعصار» است و لا غیر. ظاهراً از زمان تألیف کتاب کشف الظنون این اسم جعلی بر سر زبان‌ها افتاده و در کتب وارد شده‌است.

به عنوان مثال از دسترس‌ترین آنها شروع می‌شود که لا اقل در تمامی کتابخانه‌های معتبر عمومی و دانشگاهی می‌توان آن را سراغ گرفت، یعنی چاپ سنگی نسخه بمبئی یا اُفست‌های متفاوت آن در چاپخانه‌های تبریز و تهران، در این چاپ دوبار نام تجربة الامصار آمده است. در دیباچه جلد اول ص ۱۰ سطر ۲۲ و در بخش فرهنگ الحاقی آخر کتاب که به ذکر معانی لغات غامض پرداخته در ذیل حرف «ت» در ص ۶۶۸ سطر ۲۱ مجدداً از تجربة الامصار نام برده‌است (ر.ک. ضمائم ۱ و ۲).

در کتابخانه مجلس، چندین نسخه خطی و چاپ سنگی از تاریخ و صَاف وجود دارد که در اینجا فقط به شماره شناسه گر، کاتب، تاریخ کتابت و نام فایل انتقال داده شده بسنده کرده و چند نمونه از خوش خط‌ترین نسخ در ضمائم ۳ به بعد ارائه خواهد شد.

فهرست نسخه‌های خطی که در مجلس شورای اسلامی موجود و حاوی نام مذکور می‌باشد:

ردیف	شناسگر رکورد	محل نگهداری	تاریخ کتابت	نام فایل انتقال داده شده
۱	۸۹۸۰۸۰	کتابخانه مجلس	یکشنبه سوم ذی‌قعدة ۸۶۸ق	۱۶-۰۰۰۳۱.pdf
۲	۱۰۴۸۱۲۸	کتابخانه مجلس	پنجم ربیع‌الاول ۸۸۶ق	۰۳-۰۰۰۳۷۷.pdf
۳	۴۹۹۵۵۸	کتابخانه مجلس	۱۰۳۴۰ق	۱۸-۰۰۰۶۷۵.pdf
۴	۴۸۹۴۹۸	کتابخانه مجلس	۲۴رمضان ۱۰۷۹	۱۸-۰۰۰۲۷۷.pdf
۵	۵۰۳۴۹۴	کتابخانه مجلس	(پایان ج ۴) ۱۱۹۱/۱ق.	۲۳-۰۰۰۲۲۰.pdf
۶	۴۸۹۶۸۹	کتابخانه مجلس	۱۲۲۳	۰۲-۰۰۰۸۹۰.pdf
۷	۱۰۳۲۶۵۶	کتابخانه مجلس	۱۲۳۴	۱۱-۰۰۰۳۹۴.pdf
۸	۸۹۸۴۷۹	کتابخانه مجلس	۱۲۳۷ق	۱۴-۰۰۰۲۰.pdf
۹	۴۸۹۵۱۸	کتابخانه مجلس	چهارشنبه ۱۵ ذی‌حجه ۱۲۴۷	۱۲-۰۰۰۷۱۰.pdf
۱۰	۱۰۳۲۶۵۸	کتابخانه مجلس	۱۲۵۴ق	۱۱-۰۰۰۳۹۱.pdf
۱۱	۴۹۴۷۳۵	کتابخانه مجلس	۱۲۶۰ق	۲۱-۰۰۰۶۳.pdf
۱۲	۵۰۹۲۳۲	کتابخانه مجلس	۱۲۶۴ق	۱۶-۰۰۰۷۹۰.pdf
۱۳	۶۱۲۵۷۳	کتابخانه مجلس	بیمبئی، ۱۲۶۹ق. = ۱۲۳۱	۰۸-۰۰۰۲۵۹۶.pdf
۱۴	۷۴۳۴۴۳	کتابخانه مجلس	۱۲۷۲ق	۲۴-۰۰۰۸۳۵.pdf
۱۵	۴۹۲۳۴۲	کتابخانه مجلس	۱۲۹۰ یا ۱۲۶۰ است	۲۰-۰۰۰۵۷۸.pdf
۱۶	۴۹۴۵۸۶	کتابخانه مجلس	قرن ۱۳ق	۱۱-۰۰۰۲۶۸.pdf
۱۷	۹۵۲۶۳۷	کتابخانه مجلس	قرن ۱۳ق	۲۴-۰۰۰۶۳۴.pdf
۱۸	۹۸۲۵۱۸	کتابخانه مجلس	بدون تاریخ	۱۵-۰۰۰۱۲۳۷.pdf
۱۹	۸۹۸۴۴۲	کتابخانه مجلس	بدون تاریخ	۱۴-۰۰۰۱۴.pdf

۳- نتیجه‌گیری

بنا به ادله زیر نام اول تاریخ و صاف همانا «تجربة الامصار و تزجية الاعصار» است و لا غیر.

۳-۱- کلیه نسخه‌های خطی موجود در ایران در کتابخانه‌های مجلس، دانشگاه تهران، موزه ملک و آستان قدس رضوی این نام آمده‌است.

۳-۲- بر اساس نسخه سنگی چاپ بمبئی که به استناد قول استاد همایی نتیجه مقابله چندین نسخه است، در صفحه ۱۰ سطر ۲۲ در دیباچه جلد اول و ۶۶۸ سطر ۲۱ در بخش فرهنگ الحاقی آخر کتاب، هر دو محل نام اول تاریخ و صاف «تجربة الامصار» است.

۳-۳- در کتب دیگر هر جا نامی از اسم عربی تاریخ و صاف رفته است، همان عنوان نسخ خطی ایران و هندوستان است و دو نسخه مستند کتاب ریاض الجنة و دوازده نسخه مورد استناد در دُرّه نادره بر این مدعا، گواهی صادق است.

۳-۴- گرچه دو نسخه خطی موجود در وین در زمان هامر رؤیت نشده است اما به استناد مقاله «تاریخی پرطمطراق»، هامر حداقل یکی از نسخه‌های پیش گفته را در دست داشته و در پاورقی آلمانی ترجمه تاریخ و صاف به مغایرت عنوان کتاب اشاره کرده، اما به نوع آن و دلیل ارجحیت انتخاب نام «تجزیه الامصار» اشارتی نداشته است.

۳-۵- دو کتاب پیش گفته عباس عزوی و تصریح به مغایرت نسخه مورد استفاده ایشان با نام ذکر شده در کشف الظنون دلیلی دیگر بر این مدعا می‌باشد.

فهرست منابع

منابع فارسی

۱. آیتی، عبدالمحمد. (۱۳۸۳). **تحریر تاریخ و صاف**. سوم. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی.
۲. ابن فضل الله عمری، احمد بن یحیی. (۱۴۲۴). **مسالك الأَبصار فی ممالک الأمصار**. تصحیح صالح ابراهیم و دیگران. اول. ابوظبی: المجمع الثقافي.
۳. اته، هرمان. (۱۳۵۱). **تاریخ ادبیات فارسی**. ترجمه رضازاده شفق. اول. تهران: ترجمه و نشر کتاب.
۴. استرآبادی، میرزا مهدی. (۱۳۶۶). **دُرّه نادره**. تصحیح جعفر شهیدی. دوم. تهران: علمی و فرهنگی.
۵. اقبال آشتیانی، عباس. (۱۳۸۴). **تاریخ مغول از حمله چنگیز تا تشکیل دولت تیموری**. هشتم. تهران: امیر کبیر.
۶. براون، ادوارد. (۱۳۷۵). **تاریخ ادبیات ایران**. ترجمه بهرام مقدادی. دوم. تهران: مروارید.
۷. بهار، محمد تقی. (۲۵۳۵). **سبک شناسی**. چهارم. تهران: امیر کبیر.
۸. جعفریان، رسول. (۱۳۷۳). **میراث اسلامی ایران**. اول. قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی (ره).
۹. جعفریان، رسول. (۱۳۸۷). **تاریخ تشیع در ایران از آغاز تا طلوع دولت صفوی**. دوم. تهران: نشر علم.

۱۰. جوینی، عطا ملک بن محمد. (۱۳۸۵). **تاریخ جهانگشای جوینی**. تصحیح محمد قزوینی. چهارم. تهران: دنیای کتاب.
۱۱. روضاتی، محمدعلی. (۱۳۹۰). **تکملة الذریعة الی تصانیف الشیعة**. محمد برکت اول. تهران: مجلس شورای اسلامی، کتابخانه موزه و مرکز اسناد.
۱۲. رپیکا، یان، کلیم، اوتاکار. (۱۳۸۱). **تاریخ ادبیات ایران از دوران باستان تا قاجاریه**. ترجمه عیسی شهابی. اول. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
۱۳. زرین کوب، عبدالحسین. (۱۳۶۳). **تاریخ ایران بعد از اسلام**. پنجم. تهران: امیرکبیر.
۱۴. شمیسا، سیروس. (۱۳۹۰). **سبک شناسی نثر**. اول. تهران: نشر میترا.
۱۵. صدرایی خویی و دیگران. (۱۳۹۱). **میراث مشترک ایران و هند**. اول. قم: کتابخانه حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره).
۱۶. صفا، ذبیح الله. (۱۳۵۳). **گنجینه سخن**. دوم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۷. صفا، ذبیح الله. (۱۳۶۶). **تاریخ ادبیات ایران**. دوم. تهران: فردوس. ۷ جلدی.
۱۸. عون الهی، سید آقا. (۱۳۸۷). **تاریخ پانصد ساله تبریز از آغاز دوره مغولان تا پایان دوره صفویان**. پرویز زارع شاهمرسی. اول. تهران: امیر کبیر.
۱۹. فانی زنوزی، محمد حسن بن عبدالرسول. (۱۳۷۰). **ریاض الجنة**. تصحیح صدرایی خویی، و رفیعی. اول. قم: کتابخانه عمومی آیت الله مرعشی نجفی (ره).
۲۰. فرهاد میرزا، معتمد الدوله. (۱۳۶۷). **زنبیل**. رمضان، محمد. اول. تهران: کلاله خاور.
۲۱. فیفر، جودیت. (۱۳۸۶). «تاریخی پر طمطراق از فرمانروایی مغول در ایران». مترجم حیدریان، محمد حسین. **آینه میراث**. زمستان ۱۳۸۶ - شماره ۳۹ (از صص ۲۹۵-۳۱۹).
۲۲. مرتضوی، منوچهر. (۱۳۴۱). **تحقیق در باره ایلخانان مغول**. اول. تبریز: چاپخانه شفق.
۲۳. مدبری، محمود. (۱۳۷۶). **فرهنگ نثرهای فنی و مصنوع**. اول. کرمان: خدمات فرهنگی
۲۴. مستوفی، حمدالله. (۱۳۸۰). **ظفرنامه، قسم الاسلامیه**. تصحیح منصوره شریف زاده. اول. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۲۵. مشار، خان بابا. (۱۳۵۰). **فهرست کتابهای چاپی فارسی**. اول. تهران: مؤلف.

٢٦. مشار، خان بابا. (١٣٤٠). مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی از آغاز چاپ تا کنون. اول. [بی نا].

٢٧. منشی، نصرالله (١٣٦١) کلیله و دمنه. تصحیح مجتبی مینوی. ششم. تهران: امیر کبیر.

٢٨. وصاف الحضرة عبدالله بن فضل الله. (١٣٣٨). تاریخ وصاف (تجربة الامصار و تزجية الاعصار). تصحیح محمد مهدی اصفهانی. اول. تهران: انتشارات ابن سینا.

منابع عربی

١. آقابزرگ تهرانی، محمد محسن. (١٩٥١). هدیة العارفین، اسماء المؤلفین و آثار المصنّفین. تصحیح اسماعیل بغدادی. اول. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
٢. آقابزرگ تهرانی، محمد محسن. (١٣٧٢). مصنفات شیعه. تصحیح محمد فکرت. اول. مشهد: آستان قدس.
٣. آقابزرگ تهرانی، محمد محسن. (١٤٣٠). طبقات اعلام الشیعة. اول. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
٤. آقابزرگ تهرانی، محمد محسن. (١٤٠٣). الذریعة إلى تصانیف الشیعة. تصحیح احمد حسینی. سوم. بیروت: دارالاضواء.
٥. امین، محسن. (١٤٠٣). أعیان الشیعة. اول. بیروت: دار التعارف للمطبوعات.
٦. حاجی خلیفه، مصطفی. (١٤٢٩). كشف الظنون عن أسامی الكتب و الفنون. اول. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
٧. حسن، حسن ابراهیم. (١٩٦٥). تاریخ الاسلام. اول. قاهره: مکتبه النهضه المصریه.
٨. شرف الدین، عبدالله. (١٩٩١). مع موسوعات رجال الشیعة. اول. لندن: الارشاد.
٩. عزاوی، محامی عباس. (١٤٢٥). موسوعة تاریخ العراق بین احتلالین. اول.
١٠. عزاوی، محامی عباس. (١٩٥١). التعریف بالمؤرخین فی عهد المغول والترکمان. اول. بغداد: وزارة معارف.
١١. عزاوی، محامی عباس. (١٩٣٠). بیت عراقی قدیم. مجلة لغة العرب. بغداد. سال هشتم جزء ٥. صص ٣٤٧-٣٥٠.

منابع انگلیسی

1. Pfeiffer, Judith. (2007). 'A turgid history of the Mongol empire in Persia': epistemological reflections concerning a critical edition of Vaṣṣāf's Tajziyat al-amṣār a tazjiyat al-a'sār." In Theoretical approaches to the transmission and edition of Oriental manuscripts, edited by Judith Pfeiffer and Manfred Kropp, 107-129. Beirut: Ergon.

ضمائم (فهرست‌ها)

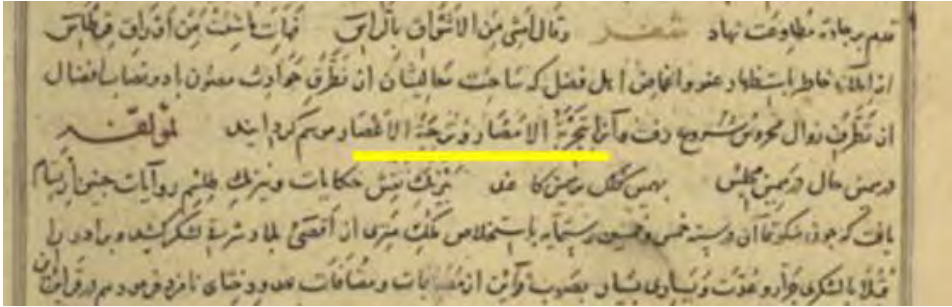
ضمیمه شماره یک صفحه ۱۰ نسخه چاپ سنگی بمبئی

عاقبت از سر تازی با این بر سرش برود از رویار قدم بر جاوه مطاوعت نهاد شعر و قال امش من الاسواق
 فتابت لیسنتین اولو فرطاً ارا ارا عا طر س طما عقر و اغماض ارا فضل که ساحت معالیشان از نظر حق حاد است مقنون بود
 و یضاب اتصال از نظریه زوال بخود شروع رفت و آرا بجزیه الامصار و ترجمه الامصار موسوم کرده است. موقوفه درین
 حال در همین مجلس بهین گفت بر همین کافه بی رنگت نفس حکایات و سیرتت علمم روایت چینی را تمام یافت که چون منگو
 قان در نزد من و همین است با تخلص کت تازی از امشی بلا شرفی شکر کب و برادر اولاً بالکری جزا و مدت و سار
 بسیار بصورت تازین از معانیات حد و دخیای امر و فرموده هم در قراین این احوال نوبت عاقبت او بجا است پست ۲۵

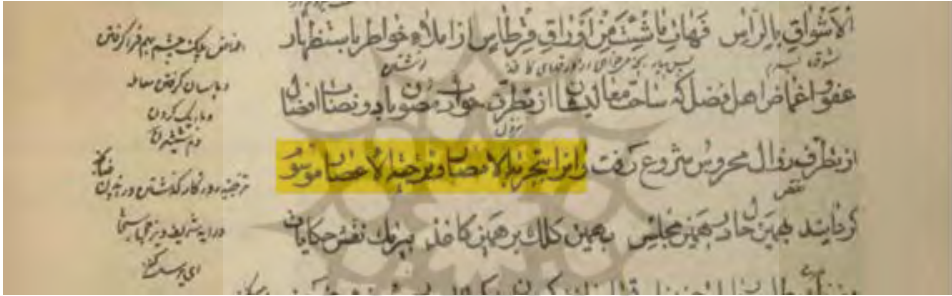
ضمیمه شماره دو ص ۶۶۸ ۱۰ نسخه چاپ سنگی بمبئی

سبع کنده است مغولی است جتیه شکستن و پداک نمودن است تشریح سرزنش و طعن بود
 سجا سر و لیری باشد سجا و سب بمبئی محاذه مغولی درین نمودن کاری است سجدیر حساب
 نمودن و قطع کردین بجزیه الامصار و ترجمه الامصار نام اول کتاب و وقت
 المصرت بوده بچشم رنج بردن در محنت کشیدن باشد بجنب دوری نمودن است بجنب
 پیمان نمودن و اطهار جنون نمودن بچینی کناه کردن بچشم روزش کردن سحر می قصه چینی

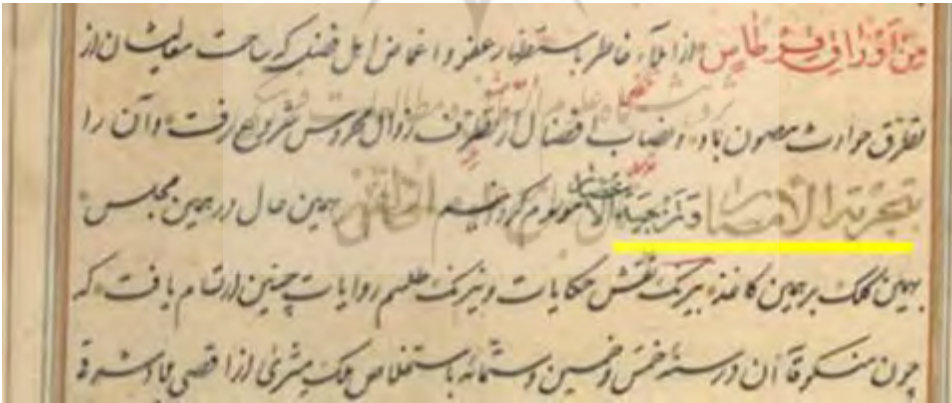
ضمیمه شماره سه به شناسگر رکورد: ۸۹۸۰۸۰ کتابخانه مجلس کتابت: ۸۶۸ هجری

ضمیمه شماره چهار نسخه خطی به شناسگر رکورد: ۹۸۲۵۱۸ کتابخانه مجلس

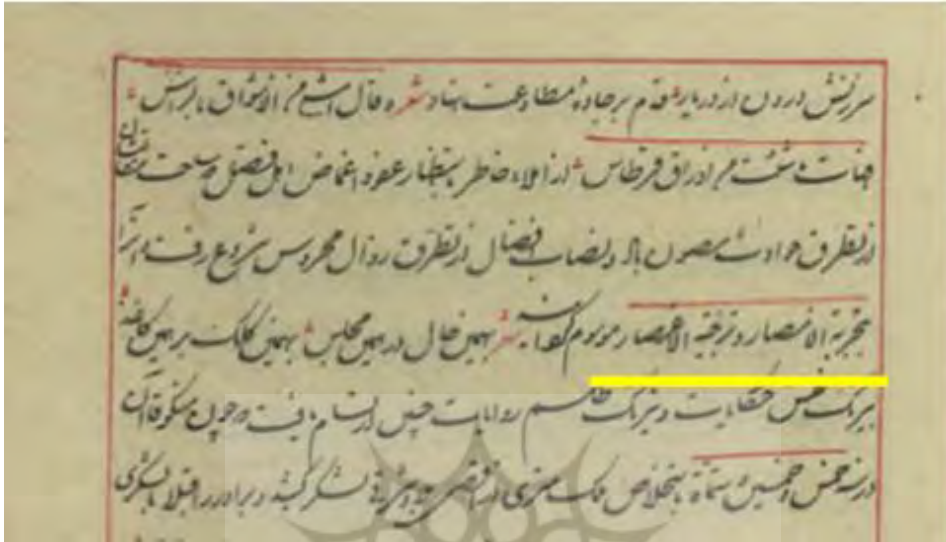

ضمیمه شماره پنج نسخه خطی به شناسگر رکورد: 489689 کتابخانه مجلس

ضمیمه شماره شش نسخه خطی به شناسگر رکورد: ۵۰۹۲۳۲ کتابخانه مجلس

ضمیمه شماره هفت نسخه خطی به شناسگر رکورد: ۱۰۳۲۶۵۸ کتابخانه مجلس

